

ug 318445 15

ИЗВОД

879 св.

УНИВ. БИБЛИОТЕКА

ИЗ

М. И. Бр. 240

СРПСКЕ ГРАМАТИКЕ

СВОЈИМ УЧЕНИЦИМА

САСТАВИО

ЈОВАН ЖИВАНОВИЋ.

У НОВОМ САДУ

СРПСКА НАРОДНА ЗАДРУЖНА ШТАМПАРИЈА
1874.

1877

1877

ENTAMAT 330000

ENTAMAT 330000

ENTAMAT

ENTAMAT 330000

ENTAMAT

ENTAMAT 330000

І. И ІІ. ДЕО ГРАМАТИКЕ.

НАУКА О ГЛАСОВИМА

И

ОБЛИЦИМА.

СВЯТАГО СЛАВНАГО

НАХА О ТВАРОНИ

ОБЩИННО

Грамматика се дели на четир дела: на науку о гласовима, о постајању речи, о облицима и о реченицама.

I.

НАУКА О ГЛАСОВИМА.

1.

С л о в а.

Слова су знаци којима бележимо гласове. Сва слова заједно зову се буквица.

2.

У српском језику има 30 гласова, за које има ових 30 гласова: а, б, в, г, д, ђ, е, ж, з, и, ј, к, л, љ, м, н, њ, о, п, р, с, т, у, ф, х, ц, ч, џ, ш.

Примедба. Осим ових слова има још једно без гласа, а то је њ. оно се пише између самогласнога слова и *р* кад је и *р* самогласно да се не би читало као сугласно н. п. умрњо, грњце, суњржица.

3.

Слова су или самогласна или сугласна. Самогласна сама собом чине слог, а сугласна само с којим самогласним

4.

Самогласних слова има шест, два мека: *и*, *е* и четири тврда: *а*, *о*, *у*, *р*.¹⁾

¹⁾ Црногорци имају осим ових самогласних још једно самогласно које се у говору једва чује и у оним речима изговора где је у ст. словенским *ѡ* или *ѡ* а и на место *а* које се између два сугласна умеће. Тај би глас могли обележити овим словом: *ѡ*, н. пр. *дѡи*, *дѡнѡк*, *отѡи*, *кѡд*, *бѡдњи* *дѡи*.

А за што се зову *и*, *е* мека, а *а*, *о*, *у*, *р*, тврда о том ваља да учитељ своје ученике обавести, јер самогласна могу се подлени и по оруђима за говор на грлено *а*, непчано *и*, уснено *у*, грлено и непчано *е* и грлено и уснено *о*.

5.

Сугласних слова има двадесет и пет, и то:

три течна: *л, н, р*;

два зубна: *д, т*;

пет уснених: *б, п, ф, в, м*,

три грлена: *г, к, х*;

три пискава: *з, с, ц*;

девет непчаних: *ж, ш, џ, ч, ј, љ, њ, ћ, њ*.

6.

Сугласна се деле и на тврда и мека.

Тврда су: *д*, мека су: *т*.

г,

к, х,

ж,

ш,

џ,

ч,

ћ,

ћ,

з,

с и ц.

б,

п,

Гласовни закони самогласних слова.

7.

Сви гласовни закони самогласних слова оснивају се: на изједначивању, сажимању, слабљењу, јачању и зеву.

8.

Изједначивање самогласних слова.

Изједначивање самогласних слова бива: а) у сложених придева у појединим падежима н. п. из *добро + (ј)ега* добијамо *добро + ога* изједначивањем самогласнога *е*, а сажимањем самогласних добијамо: *доброга, добро + (ј)ему = добро + ому = доброму*. б.) У појединих глаголских облика, као у глагола III. врсте другог раздела четврте врсте и пете врсте првога раздела, н. пр. *види-е-м = види-и-м = видим, = хвали-е-м = хвали-и-м = хвалим; чува-е-м = чува-а-м = чувам* и т. д.

9.

Сажимање самогласних слова.

Сажимање самогласних бива: а) у сложених придева н. п. добро+ега=добро+ога=доброга; добро+ему=добро+ому=доброму. б.) у појединих глаголских облика н. пр. чува-е-м=чува-а-м=чувам (вид. 8.) и т. д.

10.

Јачање самогласних слова.

Јачање или ступњевање је кад на место слабијега самогласног слова долази јаче, а противно овом зове се слабљење. н. п. 1.) *е* прелази јачањем у *о* н. п. *оток* од *тек*; *плот* од *плет*; *рок* од *рек*.

2. *и* а., постаје јачањем *е* по источном говору. *ије*, је по јужном н. пр. *цвијељати* од *цвил*, *тјешити* од тих б.) *ој* н. п. *гној* од *гни*, *лој* од *ли*, *рој* од *ри*, *покој* од *чи*, *разбој* од *би*, *завој* од *ви*.

3. *о* постаје јачањем *а*. н. п. *освајати* од *свој*, *скакати* од *скок*, *склапати* од *склоп*, *стварати* од *створ*, *заговарати* од *заговор* и т. д.

4. старинско самогласно *л* и *р* постају јачањем а.) *ел*, *ер* н. п. *мељем*, *стеља*, б.) *ол*, *ро*, *ор*. н. п. *кољем*, *морити*, *простор*, *прозор*, *зора*. в.) *ил*, *ир*, *ли* н. п. *препирати*, *отпирати*, *отирати*, *бирати*, *заклињати* г.) *ал*, *ар*, *ла*, *ра*. н. п. *палити*, *варити*;

5. *ѝ* и *љ* ¹⁾ постају јачањем а.) *о* н. п. *опона* од *пън*, *звонити* од *звън* б.) *и* н. п. *опомињати* од *мън*, *читати* од *чът*, в.) ст. слов. *ѣ*. н. п. *цвет* од *цвѣт*.

6. *у* и ст. словенско *ы* постају јачањем *ав*, *ва*, *ов*. н. п. *плавити*, *поплавица* од *плу*, *отава* од *ты*, *бавити* од *бы*.

7. Старословенско *ж* ²⁾ постало је јачањем од *л* тако је и у српском *у* од *е* н. п. *пружити* од *прег*, *жудити* од *жед*, *уже* од *вез*.

¹⁾ *ж* одговара српском *у* а *л* српском *е*

²⁾ *ѝ* и *љ* одговарају српском *а*.

11.

З е в.

Кад дођу два самогласна слова једно до друго, а не припадају једном слогу онда постаје зев. У оваком случају због зева умеће се *ј* а где где и в. н. п. би-ј-е-м, ли-ј-е-м, би-в-а-ти, чу-в-е-н. Зев остаје ако после самогласнога долази *о* које је постало од *л*, н. п. видео, писао, и т. д. и у сложеним речима, н. п. црноока, дванаест.

Гласовни закони сугласних слова.

12.

Гласовни закони сугласних слова оснивају се на изједначивању и разједначивању.

13.

Изједначивање сугласних слова или је потпуно или непотпуно.

14.

(потпуно изједначивање.)

Потпуно је изједначивање кад из два неједнака сугласна постану једнака. У српском језику два једнака сугласна не могу стајати, за то једно отпада н. п. разжалити=ражжалити=ражалити; разтавити=расставити=раставити. Кад дође дакле *з* пред *жс*, *ш*, или *с*, онда се изједначује са овим сугласнима па на послетку отпада *А* тако и *д* пред *т* се изједначује, па онда отпада н. п. откати место одткати. ¹⁾

¹⁾ Потпуно изједначивањем даје се растумачити и ово: *д* и *т* пред *ц*, *ч* и *џ* изједначују се са овим словима па онда отпадају н. п. каца (м. ка-д-ца), обоци (м. обо-д-ци), срце (м. ср-д-це), качара (м. ка-д-чара), оци (мо-т-ци), оче (м. о-т-че), сација (м. са-т-џија). Такође и кад *д* или *т* стоји после *з* или *с* а пред *б*, *н*, *л*, *њ* или *љ* онда се изједначују па отпадају, н. п. гозба (м. гос-т-ба), масно (м. мас-т-но,) болесник (м. болес-т-ник,) болетлив (м. болес-т-љив).

15.

(Непотпуно изједначивање.)

Изједначивање је непотпуно, кад сугласна не постану једно другом једнака, него тек налик т. ј. мека сугласна могу стајати пред меким, а тврда пред тврдим. Овом правилу припада све што је под бројем 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 24.

16.

(ј после сугласних.

Уснена слова кад дођу пред *ј*, онда између њих и *ј* умеће се *л* н. п. *купљен*, *љубљен* место *купјен*, *љубјен*.

17.

Кад стоји после зубних сугласних *ј*, онда од *тј* и *дј* постаје *ћ* и *ђ* н. п. *враћен* *рођен* место *вратјен*, *родјен*.

18.

Кад стоји *ј* после грлених сугласних, онда се грлена претварају у непчана н. п. *плачем*, *лажеш*, дишем место *плакјем*, *лагјем*, *дихјем*.

19.

Кад стоји *ј* после пискавих сугласних, онда се пискава претварају у непчана н. п. *пишем* место *писјем*, *кличем* место *клицјем*.

20.

Кад *ј* стоји после течних *л* и *н*, онда се *лј* и *нј* слију у *љ* и *њ* н. п. *хваљен*, *брањен*.

21.

(После грлених сугласних мека самогласна.)

Кад грлена сугласна стоје пред наставцима који почињу са *е*, онда се претварају у непчана н. п. *човече* *печеш*, *боже*, *жежеш*, *душе*.

22.

Грлена пред наставцима за падеже и лица, који почињу са *и*, претварају се у пискава; а кад несу наставци за падеже и лица, него други какви и почињу се са *и*, онда се грлена претварају у непчана, н. п. *вук, вуци течем, теци; точити; друг, друзи дружити се.*

23.

кт, гт, хт пред *и* претварају се у *ћ* н. п. од *ретки* постало је *рећи*; од *жегги* постало је *жећи*.

24.

Осим ових правила има да се запамте још ова за непотпуно изједначавање :

Правило прво. Тврдо слово кад у једној речи дође пред меко, претвара се у меко, н. п. *слат-ко* (*д у т*), *друк-чије* (*г у к*), *ис-ток* (*з у с*).

Изузетак. Пред *с* требало би *д* да се претвори у *т*, али је тешко изговорити и једно и друго, за то се на оваким местима у писању *д* не претвара, н. п. *градски, одслужити.*

Правило друго. Овако се мека слова пред тврдим претварају у тврда, н. п. *свад-ба* (*т у д*) *тобџија* (*п у б*) *ниг-да* (*к у г*), *задуш-бина* (*ш у ж*), *зграда* (*с у з*).

Правило треће. *з* се претвара у *ж* пред *ђ, љ, њ*: *гвожђе, разљутити, пажња*, а *с* се претвада у *ш* пред *ч, ћ, љ, њ*. н. п. *дашчица, лишће, пошљем прошња.*

25.

Два једнака сугласна не могу стајати једно до другога. него се једно изоставља, н. п. *одржати* (м. оддржати), *разнати* (м. раззнати).

26.

(Разједначивање сугласних слова.)

Разједначивање је сугласних кад се два једнака сугласна разједначе. н. п. плести (м. плет-ти), пасти (м. пат-ти, а ово м. пад-ти).

27.

(До давање сугласних слова.)

Сугласно у почетку речи додано ¹⁾ н. п. *њих, њима*

Сугласно у среди речи додано, ²⁾ н. п. *греп-с-ти, човеча-н-ство.*

Сугласно на крају речи додано, ³⁾ н. п. *дакле-м дакле-н.*

28.

(О дузимање сугласних слова.)

Сугласно у почетку речи одузето, ⁴⁾ н. п. *штица* (м. дъштица), *штета* (м. тъштета.)

Сугласно у средини речи испало ⁵⁾ н. п. *јеси* (м. јес-си), *одржати* (м. оддржати).

Сугласно отпало на крају речи ⁶⁾ н. п. *ждребе* (м. ждребет.)

29.

Акцента у српском језику имају четири: (') врло дуг, (˘) дуг, (˙) врло кратак, (˚) кратак. Акценти су ударача гласом или тонови на речима. Гласом се удара само на самогласна.

1. Примери за врло дугачки акценат: гла́ва, ре́ка, пи́смо, ро́да, ру́ка, је́ка.

¹⁾ prothesis.

²⁾ epenthesis.

³⁾ epithesis

⁴⁾ aphäresis.

⁵⁾ synkope.

⁶⁾ apokope.

2. Пример за дугачки акценат : прѣвда, тѣло, стрѣна, дојка. Ћурка, жрвањ.

3. Примери за врло кратак акценат : слава тѣме, рѣка, хѣка.

4. Примери за кратак акценат : магла, свѣдок, бѣсер, пѣток.

О Г О В О Р И М А.

30.

Говори су разлике у језику између делова једнога народа.

31.

Разлике су између говора што сви Срби не изговарају једнако оних речи, у којима у староме словенском стоји *ѣ* (јатъ), него једни говоре у оваковим речима где је у староме слов. *ѣ*) чисто *е* н. п. *вѣрѣ, колѣно, девојка*. и овај се говор зове *источни*; други говоре *и* н. п. *вира колино, дивојка*, и овај се говор зове *западни*. а трећи говоре *ије, је, и*, и овај се зове *јужни*. За овај јужни говор има особитих правила.

32.

(Правила јужнога српскога говора.)

Правило прво. Где се у таким речима у обадва друга говора глас отеже, онде се говори *ије*, н. п. *дијете, вријеме, млијеко, ријеч*.

Изузетак. Од овога се правила изузимају само неке речи од два слога, и то у другоме падежу множине (где имају *је* (место *ије*) н. п. *вјѣра вјѣра; мјѣста*).

Правило друго. Где је у оваким речима у обадва друга говора глас кратак, онда се говори *је*, н. п. *вјера, бјелица, завјет*.

Изузетак. После *рј* се обично избацује, па се говори чисто *е* (место *је*) н. п. *мрежа, брегови*; али се опет каже по правилу: *рјечит, грјешник*.

Правило треће. И говори се где би у оваковим речима старо словенско *ѣ* дошло пред *ј*, пред *ђ* или пред самогласно, н. п, сијати (место сјејати) бијах, *приђе*, био, *цио*.

Примедба. А) За облике: *добријех* *добријем* гледај у заменичкој склоници.

Б) јужни говор дели се на више нижих говора, као:

а.) Црногорски. Особине овога су говора ове:

1. Глас *з* у речи *зора* изговара се као *дз* дакле *дзора*. Осим те речи чује се тај глас и у некојим страним речима.

2. старинско *ѣ* и *ѡ* у неким речима изговара се као *ѣ* или као чисто *е*.

3. У речима које се свршују на *ст*, *шт*, *зд* и *жд* избацује се крајњи глас н. п, слабос, плаш, гроз, даж.

4. У речима где има *ао*, скраћују га у *а* путем изједначавања и сажимања н. п. копа, ора, зава место копао, орао заова.

5. *дј* и *тј* претварају се у *ђ* и *ћ*, н. п. *ђевојка*, *виђети*, *лећети*. и још друге особине ¹⁾

б.) Дубровачки ²⁾ в.) Херцеговачки ²⁾ г) Босански ²⁾

В.) Источни говор дели се на *сретски* који се говори и у Банату и у северним крајевима кнежевине Србије и *ресавски* који се говори на источним крајевима кнежевине Србије и у Старој Србији. ³⁾

II.

НАУКА О ОБЛИЦИМА.

Наука о облицима дели се на науку о склањању и на науку о спрезању.

Код склањања и код спрезања гледи се на основу и на наставке. Основа је оно на што се наставци додају. Тако је н. п. *жена* облик, а том је облику основа *жен* а наставак *а*.

Осим прилога, предлога, савеза и усклика све друге речи мењају облике.

¹⁾ Учитељ ваља да их ученицима све наброји.

²⁾ Учитељ нека особине тога говора ученицима наброји.

³⁾ Учитељ нека наброји особине тих говора ученицима.

Склањање.

Склањање значи мењање именица, придева, бројева и заменица по падежима: првом, другом, трећем, четвртом, петом, шестом и седмом у једнини и множини.

Склонида или је именска, или заменичка или сложена. Именској склонида припадају: именице, придеви и личне заменице: ја, ти, себе.

Склонида именска.

Склонида именска дели се на пет врста.

Прва врста. У прву врсту иде имена, која за први падеж немају наставка а био је у староме словенском језику *ъ*, н. пр. *јѣлен (ъ)*.

Друга врста. У другу врсту иду имена, која имају за први падеж наставак *о*, н. п. *дело*.

Трећа врста. У трећу врсту иду имена, која имају за први падеж наставак *а*, н. пр. *риба*.

Четврта врста. У четврту врсту иду именице, које за први падеж немају наставка, а био је у ст. словенском језику *ь*, н. п. *путь (ь)*, *кость (ь)*.

Пета врста. У пету врсту иду именице, којима се основа свршује на сугласно слово, које у првом падежу отпада, н. пр. основа: *камен*, прв. пад: *ками*, основа: *имен*, прв. падеж *име*.

Прва врста.

Ова врста има два раздела.

ПРВИ РАЗДЕО.

У овај раздео иду именице, којима се основа не свршује на *љ, њ, ђ, ч, ж, ш, ј, ц*.

Једнина

Множина.

1. *јѣлен*

јѣлен-и

2. *јѣлен-а*

јѣлѣн-ѧ

Једнина	Множина,
3. јèлен-у	јèлен-има (јèлен-ом)
4. јèлен-а	јèлен-е
5. јèлен-е	јèлен-и
6. јèлен-ом	јèлен-има (јèлен-и)
7. јèлен-у	јèлен-има (јèлен-их)

Примедбе за овај раздео. У овај раздео иду и имена људска са наставком *о*, а и имена која се придевају познату човеку или живинчету такође с наставком *о*, н. пр. Мирко

2. Пред наставком *е*, у петом падежу претварају се у основи крајња грлена слова у непчана. н. пр. јунак: јуначе, бог: боже, грех: греше. Овако се у речима кнез и витез претвара з у же кнеже витеже. Француз у 5 падежу има Французу, а угурсуз: угурсузе.

3. У множини се пред наставцима који се почињу гласом *и* мењају у основи крајња грлена у пискава, н. п. рог: рози, розима; јунак: јунаци, јунацима; орах: ораси, орасима.

4. Речи с наставком *ин* или јанин избацују у множини крајње своје *ин*: Србин: Срби, Србима; грађанин: грађани. Турчин има Турци.

ДРУГИ РАЗДЕО.

У овај раздео иду именице којима се основа свршује на *љ, њ, ћ, ђ, ч, ж, ш, ј, ц*, и имена људска с наставком *је*: краљ, огањ, нож, змај; Станоје.

Једнина:	Множина:
1. ора́ч	ора́чи
2. ора́ча	ора́ча
3. ора́чу	ора́цима (ора́чем)
4. ора́ча	ора́че
5. ора́чу	о́рачи
6. ора́чем	ора́цима (ора́чи)
7. ора́чу	ора́цима (ора́чих)

Примедбе за овај раздео. 1. Речи овога раздела имају за пети падеж једнине наставак *у* а за шести једнине *ем*.

2.) Именице којима се основа свршује на *и* имају у 5. падежу *че* н. п. отац: оче, стриц: стриче. Коњиц има у 5. п. коњицу.

3. Имена људска с наставком *је* имају 5. пад. једнак првом н. п. *Станоје*.

Примедбе за ову врсту.

1. Које се речи говоре за човека или за какву животињу оне у једнини узимају други падеж и за четврти, а осталима је четврти једнак с првим.

2. Седми пад. једнине узео је наставак трећега, али се опет сачувао толико што има у гдекојим речима акценат друкчији него што је у трећем, н. п. граду = 3 падеж; седми пад = граду.

3. Којима се речима основа свршује на два сугласна осим *жд, шт, зд, ст* (н. п. дажд. пришт, грозд, лист) тима се умеће *а* између та два сугласна у првом падежу једнине, и другом мно- жине н. п. *восак: воєка; песак: песа конац, конца, конаца нокат: нокта, ноката; чворак: чворка, чворака.*

4. Кад *л* долази на крају речи или слога, онда се претвара у *о* н. п. основа; пепел, први падеж пепео, *во, соко, витао, посао жетелац: жетеоца, просилац: просиоци заселак: засеока.*

Изузетак. У неколико рећи остаје *л* непретворено н. п. *дулац: дульца, крвопилац, жѣлац зѣлац, палац, исполац, челац, тка- лац, сталац, помолац, далак, телац, кѣлац, стамболац.*

5. Речи с наставком *ар* могу имати наставке за пети и ше- сти падеж једнине по првом и другом разделу, н. п. *писару и пи- саре, писарет и писаром господару, господарем и господарот; царе царем.*

6. Многе речи, особито од једнога слога, у множини у свим падежима до основе добијају *ов* или *ев* Које речи имају у шестом падежу једнине *ем* место *ом*, те добијају до основе *ев* н. п. *градови голубови, гавранови, ножеви, краљеви.*

7. Трећи шести и седми падеж има и старинске облике, као што је наведено у обрасцима под заградом.

8. Господин замењује множину збирном именицом: *господа, а властелин властела, брат браќа властелин* има и множину, а и од речи *брат* има множина.

Имам дома милих девет брата. Нар. пес..

9. Реч је *вече* мушкога женског и средњег рода.

10. Неке речи, као: *месец, прст, сахат хвѣт* могу имати други падеж множ. као именице четврте врсте другогa раздела.

Друга врста.

Ова врста има два раздела.

ПРВИ РАЗДЕО.

У овај раздео иду именице којима се основа не свршује на *љ, њ, ћ, ђ, ч, ж, ш, ј, ц, н, пр*.

Једнина:

Множина:

1. сèло

с ла

2. сèла

сѣла̃

3. сèлу

сѣлима (сѣлом)

4. сèло

сѣла

5. сèло

сѣла

6. сèлом

сѣлима (сѣли)

7. сèлу

сѣлима (сѣлих)

Примедба за први раздео: *Око* и *ухо* имају место множине стару двојину и то: 1. очи, уши, 2. очију, ушију, 3. очима, ушима, 4. очи, уши, 6 и 7. очима, ушима. Али кад се не мисли право *око*, него се том речју зове друго што, онда је и у њега множина као и у осталих.

ДРУГИ РАЗДЕО.

У овај раздео иду именице којима се основа свршује на *љ, њ, ћ, ђ, ч, ж, ш, ј, ц*.

Једнина:

Множина:

1. пòље

пòља

2. пòља

пóља̃

3. пòљу

пòлима (пòљем)

4. пòље

пòља

5. пòље

пòља

6. пòљем

пòлима (пòљи)

7. пòљу

пòлима (пòлих)

Примедба за ову врсту. 1. Којима се речима основа свршује на два сугласна слова, осим *шт, жд, ст, жд*, тима се умеће међу та два сугласна *а* удругом падежу множине, н. пр. *гвезда*: *гвезда*; *место*: *места*; *огњиште*: *огњишта*; *гвозђе*: *гвозђа*; — *весло*: *весала*; *седло*: *седала*; *ребро*: *ребара*; *срце*: *срдаца*; *грлоце*: *грлаца*; *криоце*: *крилаца*;

2. Трећи, шести и седми падеж множине могу имати и старинске облике као што су у обрасцима под заградом.

Трећа врста.

Јединина	Множина:
1. жèна	жèне
2. жèне	жéна̂
3. жèни	жèнама (жèнам)
4. жèну	жèне
5. жèно	жèне
6. жèном	жèнама (жèнами)
7. жèни	жèнама (жèнах)

Примедбе за ову врсту.

1. Међу овима речима има их много које су у природи мушкога рода а у граматичи женскога, н. п. војвода, владика, слуга, Илија.

2. У трећем падежу јединине пред наставком *и* мењају се у основи крајна грлена у пискава, н. п. *рука: руци; нога: нози; снаха: снаси.*

3. Којима се речима свршује основа на *и* а имају више од два слога, имају у 5 пад. јединине наставак *е* место *о* н. п. *Јелице, Ружице, богородице.* Гдекоје се између њих налазе и с наставком *о; н. п. заручницо, кукавицо несретницо.*

4. Сва имена мушка и женска, која немају на првом слогу у првом падежу акцента него други вакав, имају пети падеж јединине једнак првом, н. п. *Ружа: Ма̂ра, Сава, Никола, Јèлена.*

5. Кад се основа свршује на два сугласна слова, онда бива оно што и код именица мушкога рода. н. п. *звезда: звéздâ; љзда: љздâ; кра̂ста: кра̂ста; оваца, треша̂на, круша̂ка, а бресква има бреса̂ка.*

6. *рука и нога* имају стару двојину: *рӳкѹ, нѡгѹ:*

7. Седми падеж множине може гласити и старински као што је у обрасцу под заградом наведено.

Додатак овима врстама.

Придеви прости имају само неке облике по именској склоници. Тако придеви прости мушкога рода имају по именској склоници само ове облике:

Јединина:	Множина:
1. добар	1. добри
2. добра	2. —
3. добру	3. —

4. добра	4. добре
5. —	5. —
6. —	6. —
7. добру	7. —

Женски род има по именској склонидби ове облике: први падеж једн. *добра*, 4. пад. јед. *добру* 1 и 4. пад. множине *добре*.

Средњи род по именској склонидби има облике ове:

Јаднина	Множина.
1. добро	добра
2. добра	—
3. добру	—
4. добро	добра
5. —	—
6. —	—
7. добру	—

Четврта врста.

Четврта врста има два раздела.

ПРВИ РАЗДЕО.

У први раздео иду именице које за први падеж немају наставка а мушкога су рода и којима је наставак у старом словенском био *ь*. Овај је раздео у српском језику изумро. Само још гдекоји облик од гдекоје речи има по овом разделу н. п. *путем*, ¹⁾ *пѹтѣ*, *лѹдѣ*, *гѹстѣ*, *нѹктѣ*, *црѣи*, *ноктијѹ*, *гостијѹ*. Ове су именице примиле наставке за падеже из прве врсте првога раздела.

ДРУГИ РАЗДЕО.

У овај раздео иду именице женскога рода без наставка у првом падежу једнине, којима је у старом слов. језику био наставак *ь* н. п.

¹⁾ Без предлога гласи *путем*: *оде путем*, а с предлогом *путом*: *ја сам за путом*.

Једнина:

1. ствâр
2. ствâри
3. ствâри
4. ствâр
5. ствâри
6. ствâр-ју (-и)
7. ствâр-и

Множина:

1. ствâр-и
2. ствâр-и
3. ствâр-има
4. ствâр-и
5. ствâр-и
6. ствâр-има
7. ствâр-има.

Примедбе за овај раздео:

1. Којима се основа свршује на два сугласна, у њих у падежима који немају наставака бива исто што бива у именица мушкога рода с таким основама; н. п. основа; *равни* први пад. *раван*, основа *мисл*, *смрзл*, *прегибл*, прв. пад. јед. *мисао*, *смрзао*, *прегибао*.

2. *јасли* и *гусли* имају у 2. падежу множине као именице женскога рода са наставком. *Кокош*, *кост*, *ваш* (уш) имају стари други падеж двојине: *костију*, *вашију*, *кокошију*,

3. Именице с наставком *ад* узимају у трећем, шестом и седмом падежу и од множине наставко н. п. *телада*.

Пета врста.

Ова је врста по својим наставцима изумрла и речи мушкога и женскога рода које су се по овој врсти некад мењале, прешле су у прву, или трећу врсту. Старински облик по овој врсти задржао се у другом пад. *дне* од *дан* у прв. пад. *нами*, *љуби*. По овој се врсти дакле у српском језику мењају само именице средњега рода и има три раздела.

ПРВИ РАЗДЕО.

Којима се основа свршује на *ен*, н. п.

Једнина:

1. плѐме
2. плѐмен-а
3. плѐмен-у
4. плѐме

Множина:

1. племѐн-а
2. племѐн-а
3. племѐн-има
4. племѐн-а

5. плѣме
6. плѣмен-ом
7. плѣмен-у

5. племѣн-а
6. племѣн-има
7. племѣн-има

Дан има 2. дана, дне, дневи; 3. дану, дне, дневи; 4. дан; 6. даном, дању; 7. дану, дне, дневи. Множ. 1. дани дни, дневи; 2. дана, днева; 3. 6. 7. данима; 4. дане, дни.

ДРУГИ РАЗДЕО.

Којима се основа свршује на *ет* н. п.

Једнина:

1. тѣне
2. тѣнет-а
3. тѣнет-у
4. тѣне
5. тѣне
6. тѣнет-ом
7. тѣнет-у

Множина:

1. танѣт-а
2. танѣт--ѧ
3. танѣт-има
4. танѣт-а
5. танѣт-а
6. танѣт-има
7. танѣт-има

Древо има у множини *дрвета* (arbores), а кад значи посечено дрво за ватру или грађу, онда има у множ. дрва, дрва̑. и т. д.

ТРЕЋИ РАЗДЕО.

Којима се основа свршује на *ес*.

Једнина.

1. нѣбо
2. нѣба
3. нѣбу
4. нѣбо
5. нѣбо
6. нѣбом
7. нѣбу

Множина,

1. небѣс-а
2. небѣс-ѧ
3. небѣс-има
4. небѣс-а
5. небѣс-а
6. небѣс-има
7. небѣс-има.

Таке су речи *чудо* и *тело*.

Додатак именској склоници.

По именској склоници мењају се још и личне заменице, н. пр.

Једнина.

1. ја
2. мене (ме)
3. мени (ми)
4. ме (мене)
5. —
6. мном
7. мени.

Множина.

1. ми
2. нас
3. нам (нама, ни)
4. не (нас)
5. —
6. нами (нама)
7. нама.

Једнина.

1. ти
2. тебе (те)
3. теби (ти)
4. те (тебе)
5. ти
6. тобом
7. теби

Множина.

1. ви
2. вас
3. вам (вама, ви)
4. ве (вас)
5. ви
6. вами (вама)
7. вама.

1. — 2. себе, 3. себи, 4. се (себе), 6. собом, 7. себи.

Склоница заменичка.

По склоници заменичкој мењају се заменице и неки бројеви. Склоница ова има два раздела.

ПРВИ РАЗДЕО.

Једнина.

мушки.

1. сам
2. самога
3. самому
4. сам¹
5. сам

женски.

- сама
- саме
- самој
- саму
- сама

средњи.

- само
- самога
- самому
- само
- само

¹ или као у другом падежу.

мушки.	женски.	средни.
6. самијем ¹ (самим)	самом	самијем ¹ (самим)
7. саом	самој	самом

Множина.

1. сами	саме	сама
2. самијех (самих)	} за сва три рода	
3. самијем (самим)		
4. саме	саме	сама
5. сами	саме	сама
6. самијем (самима)	} за сва три рода.	
7. самијем (самима, самих)		

Овако се мења и: *тај, овај, онај, ко, нико, неко, свако, којеко, когод, два,² оба.*

ДРУГИ РАЗДЕО.

Једнина.

мушки.	женски.	средњи.
1. (он)	(она)	(оно)
2. њега, га,	ње, је	њега, га
2. њему, му,	њој, јој	њему, му
4. њ, њега, га	њу, је	њега, га
5. —	—	—
6. њим	њом	њим
7. њему	њој	њему

¹ по јужном говору.

² *Два* је сачувало стару двојину и мења се овако:

мушки.	женски.
1. 4. 5. два	две
2. двају	двеју
3. 6. 7. двема	двема.

Три и *четири* мења се овако:

мушки.	женски.
1. 4. 5. три	четири
2. трију	четирију
3. 6. 7. трима	четирма.

Множина.

1. (они)	(оне)	(она)
2. њих, их	}	за сва три рода.
3. њима, њим, им		
4. њих, их		
5. —		
6. њима (њими)		
7. њима (њих)		

Овако се мења и *што, мој, твој, свој, наш, ваш, који, чији, ичиј, ничиј, свачиј, сав, двоје, обоје, троје.*

Сложена склонида.

По овој склонидаби мењају се сложени придеви. Облици су састављени из простих придева и заменице *он* на пр. добро + *јега* = добро + *ога* = доброга; добро + *(ј)ему* = добро + *ому* = доброму. Ова склонидаба има два раздела.

ПРВИ РАЗДЕО.

мушки	женски	средњи
1. жѹтѣ	жѹта	жѹто
2. жѹтога	жѹте	жѹтга
3. жѹтому	жѹтој	жѹтому
4. жѹтѣ ¹⁾	жѹту	жѹто
5. жѹтѣ	жѹта	жѹто
6. жѹтијем ²⁾ (жѹтим)	жѹтом	жѹтијем
7. жѹтом	жѹтој	жѹтом

Множина.

1. жѹтѣ	жѹте	жѹта
2. жѹтијех ²⁾ (жѹтих)	}	за сва три рода
3. жѹтијем ²⁾ (жѹтим, жѹтима)		
4. жѹте		
5. жѹтѣ	жѹте	жѹта

¹⁾ или као у другом падежу

²⁾ по јужном говору.

6. жутијем ¹⁾ (жутиџ, жутиџа, жутиџи) }
 7. жутијем ¹⁾; (жутиџа, жутиџи) } за сва три рода.

ДРУГА ВРСТА.

Ј е д н и н а.

мушки	женски.	средњи.
1. врѹћѹ	врѹћѹ	врѹћѹ
2. врѹћѹга (ег)	врѹћѹ	врѹћѹга (ег)
3. врѹћѹму (ем)	врѹћѹѹ	врѹћѹму (ем)
4. врѹћѹ ²⁾	врѹћѹ	врѹћѹ
5. врѹћѹ	врѹћѹ	врѹћѹ
6. врѹћѹѹ	врѹћѹѹ	врѹћѹѹ
7. врѹћѹѹ	врѹћѹѹ	врѹћѹѹ

М н о ж и н а.

1. врѹћѹ	врѹћѹ	врѹћѹ
2. врѹћѹѹ	} за сва три рода	
3. врѹћѹѹ		
4. врѹћѹ		врѹћѹ
5. врѹћѹ	врѹћѹ	врѹћѹ
6. врѹћѹѹ (врѹћѹѹа врѹћѹѹи)	} за сва три рода.	
7. врѹћѹѹ (врѹћѹѹа, врѹћѹѹи)		

Примедбе, 1. Које облике прости придеви по склониџѹ именској немају, те допуњују облицима из сложене склониџѹ.

2. Облици као: *добријѹѹ, добријѹѹ* по јужном говору припадају управо заменичкој склониџѹ а облици: *добриѹѹ, добрим сложенеј склониџѹ* те су ови кад се испореде са старим словенским правилнији. ³⁾

3. Неки придеви које смо узели из туђих језика, не склањају се, н. п. уз кошуљу срмајли мараму; метну му кара боју на кара зулове; синоћ мене кара хабер дође.

4. Придеви који показују чије што, а постају наставцима *ов, ин, ј, н. п. Стојанов, мајчин, Ивањ, и заменице: његов, њен, њезин, њихов њихан* мењају се само по именској склониџѹ.

¹⁾ по јужном говору.

²⁾ или као у другом падежу.

³⁾ Учитељ ваља ученицима ово да растумачи старим словенским облицима.

С п р е з а њ е.

Глаголи се мењају по лицима, временима и начинима. Они имају у српском језику два броја: једину и множину; два стања: радно и трпно ¹⁾ седам времена: садашње, прво пређашње, друго пређашње, прво пређашње сложено, друго пређашње сложено, будуће и погодбено ²⁾ два прилога глаголска: прилог садашњег времена и прилог пређашњег времена; два придева глаголска: први и други придев; четири начина: одређени, неодређени, заповедни и погодбени.

Наука о сирезању говори: 1. о личним наставцима 2.) о обележју начина и времена 3. о наставцима инфинитива, глаголских прилога и придева. 4. о уметцима 5. о разредби глагола у врсте и разделе 6. о сложеним глаголским облицима.

Л и ч н и н а с т а в ц и.

Лични су наставци за 1. *м.* 2. *ш* 3. — множ. 1. *мо* 2. *те* 3. *и*. ³⁾

О б е л е ж ј е н а ч и н а и в р е м е н а

Само заповедни начин као начин има своје обележје и то је *и* које се због зева у гдекојих глагола у *ј* претвара: дела-ј-те, купу-ј-те. Тако и за време има обележје само прво пређашње и друго пређашње време а то је *а*.

¹⁾ Трпно стање имају само глаголи прелазни. Глаголи се дакле деле по предажењу радње на *прелазне, непрелазне, повратне и узајамичне*, а по трајању радње на *свршене, несвршене и учестане*. Глаголи свршени немају другог пређашњег времена и глаголскога прилога садашњег времена а глаголи непрелазни немају другог глаголскога придева.

²⁾ Осим ових времена има и друго будуће време, које се врло ретко налази на пр. *страх је мене, биће погинуо*.

³⁾ Учитељ ваља да растумачи 3 лице множине испоредив са 3 лицем множ. ст. слов. језика.

О наставцима неодређенога начина, глаголских прилога и придева.

Наставак за неодр. начин је *ти* н. п. *писа-ти*.

Наставак је за прилог садашњег времена *ућ* ¹⁾ н. п. *плетући*.

Наставак је за прилог пређашњег времена *вши* н. п. *чувши*.

Наставак је за први придев *л, ла, ло*, н. п. *чуо, чула, чуло*.

Наставак је за други придев *ен* а у неких *т*, н. п. *плетен, прострт*.

О у м е ц и м а.

Између наставака и основе долазе *у* меци. У садашњем времену *умец*и су за сва лица *е* осим трећег множине за које је *уметак о*. Само неколико глагола имају старински *уметак о* у првом лицу једнине, н. п. *могу, хоћу, виђу, вељу*, ²⁾

О разредби глагола у врсте и разделе.

Глаголи имају два спрезања: са уметком и без уметка. Глаголи са уметком деле се на шест врста. Те се врсте деле на разделе. По основи неодр. начина разликују се врсте а за разделе је мерило основа за садашње време

а.) Спрезање са уметком.

Прва врста.

У прву врсту иду глаголи, којима основа неодр. начина нема наставак н. п. *плет*. Ова врста има седам раздела.

¹⁾ Глаголима треће врсте другог раздела и четврте врсте изгледа овај наставак мало друкчије, за то ваља учитељ ово да растумачи ученицима испоређивањем са старим слов. обликом.

²⁾ Учитељ ваља ове облике да разјасни испоредивши их са старим слов. облицима.

ПРВИ РАЗДЕО.

У овај раздео иду глаголи, којима се основа свршује на зубна сугласна: *т, д*

Основа: плет

Инфинитив: плес-ти.

	Садашње.	Западно.
јед.	1. плèt-ê-м	—
	2. плèt-ê-ш	плет-и
	3. плèt-ê	—
множ.	1. плет-é-мо	плèt-и-мо
	2. плет-é-те	плèt-и-те
	3. плèt-	—
	I. пређашње.	II. пређашње.
јед.	1. плèt-о-х	плет-ија-х ¹⁾
	2. плèt-е	плет-ија-ш-е
	3. плèt-е	плèt-ија-ш-е
множ.	1. плèt-о-с-мо	плèt-ија-с-мо
	2. плèt-о-с-те	плèt-ија-с-те
	3. плèt-о-ш-е	плèt-ија-х-у

Прилог сад. плèt-ућ-и

Прилог пређ. плèt-â-вш-и, плèt-â-в

I. придев: плè-о, плè-л-а, плèл-о

II. придев: плèt-ен, плет-èn-а, плет-èn-о.

Примедбе за овај раздео.

1. Друго пређашње може гласити скраћено: плèг-âх.
2. Од основе *јед* гласи II. пређашње: *једах* и *јеђах*.
3. Од основе *пад* садашње вр., заповедни начин и прилог пређашњег времена иде у другу врсту.
4. Од основа *сед* и *срет* иде садашње вр. у прву и другу врсту.
5. Основа *гред* има за сад. вр. облик *гред-е-м* и *гр-е-м*.
6. Од глагола *ићи* прилог пређ. вр. и први прид. иду у овај раздео: *дошавши* *дошао*.

¹⁾ Тако је по јужном говору, а у источном говору само се зна за *бејах* да је сачувало цео уметак у том облику.

ДРУГИ РАЗДЕО.

У овај раздео иду глаголи којима се основа свршује на пискава сугласна: *з, с*.

Основа: *вез*.

Инфинитив: *вез-ти*.

	Садање.	Западни.
јед.	1. <i>вѣз-ѣ-м</i>	—
	2. <i>вѣз-ѣ-ш</i>	<i>вѣз-и</i>
	3. <i>вѣз-ѣ</i>	—
множ.	1. <i>вѣз-ѣ-мо</i>	<i>вѣз-и-мо</i>
	2. <i>вѣз-ѣ-те</i>	<i>вѣз-и-те</i>
	3. <i>вѣз-ѹ</i>	—
	I. пређашње.	II. пређашње.
јед.	1. <i>вѣз-о-х</i>	<i>вѣз-ија-х</i>
	2. <i>вѣз-е</i>	<i>вѣз-ија-ш-е</i>
	3. <i>вѣз-е</i>	<i>вѣз-ија-ш-е</i>
множ.	1. <i>вѣз-о-с-мо</i>	<i>вѣз-ија-с-мо</i>
	2. <i>вѣз-о-с-те</i>	<i>вѣз-ија-с-те</i>
	3. <i>вѣз-о-ш-е</i>	<i>вѣз-ија-х-у</i>

Прилог сад. *вѣз-ѹћ-и*

Прилог пређ. *вѣз-а-вш-и, вѣз-а-в.* ¹⁾

I. Придев: *вѣз-а-о, вѣз-л-а, вѣз-л-о*

II. Придев: *вѣз-е-н, вѣз-ен-а, вѣз-ен-о*

Примедбе за овај раздео:

1. Друго пређашње може гласити и скраћено: *тресах*

2. Глагол *донести* има облике и од крће основе *донети, донех, донеше, донео, донет*.

ТРЕЋИ РАЗДЕО.

У овај раздео иду глаголи којима се основа свршује на уснена сугласна слова: *п, б, в*.

Основа: *греб*.

Инфинитив: *греб-с-ти*.

¹⁾ *везав* само за мушки род, а *везавти* за сва три рода.

	Садање.	Зап.
јед.	1. грѐб-ѐ-м	—
	2. грѐб-ѐ-ш	грѐб-и
	3. грѐ-б-ѐ	—
множ.	1. грѐб-ѐ-мо	грѐб-и-мо
	2. грѐб-ѐ-те	грѐб-и-те
	3. грѐб-ѹ	—
	I. пређашње.	II. пређашње.
јед.	1. грѐб-о-х	грѐб-ија-х
	2. грѐб-е	грѐб-ија-ш-е
	3. грѐб-е	грѐб-ија-ш-е
множ.	1. грѐб-о-с-мо	грѐб-ија-с-мо
	2. грѐб-о-с-те	грѐб-ија-с-те
	3. грѐб-о-ш-е	грѐб-ија-х-у

Прилог сад. грѐб-ѹћ-и

Прилог пређ. грѐб-а-вши. грѐб-а-в.

I. придев: грѐб-а-о, грѐб-л-а, грѐб-л-о

II. придев: грѐб-ен, грѐб-ѐн-а, грѐб-ѐно.

Примедбе за овај раздео:

1. Друго пређашње има и скраћен облик: *гребах*.

2. Неки глаголи у неодр. начину умећу између основе и наставка *с* н. п. *грѐп-с-ти*, а некима у неодр. начину отпада крајњи глас од основе, а за то опет се самогласно у основи продужује; н. п. *усу-ти* (м. *усѣп-ти*). Ови глаголи, који имају крњу основу у неодређ. начину праве од исте основе облике за прво пређашње, I. придев и прилог пређ. *усух*, *усуо*, *усувши*.

ЧЕТВРТИ РАЗДЕО.

У овај раздео иду глаголи, којима се основа свршује на грлена: *к*, *г*. *х*,

Основа: *пек*.

Инфинитив: *пећи*.

	Садање	Зап.
јед.	1. пѐч-ѐ-м	—
	2. пѐч-ѐ-ш	пѐц-и
	3. пѐчѐ	—

мнош. 1. печ-é-мо	пèц-и-мо
2. печ-é-те	пèц-и-те
3. пèк-ѹ	—
1. пређашње.	II. пређашње.
јед. 1. пèк-о-х	пèц-ија-х
2. пèч-е	пèц-ија-ш-е
3. пèч-е	пèц-ија-ш-е
множ. 1. пèк-о-с-мо	пèц-ија-с-мо
2. пèк-о-с-те	пèц-ија-с-те
3. пèк-о-ш-е	пèц-ија-х-у

Прилог сад. пèк-ѹћ-и

Прилог пређ. пèк-â-вш-и, пèка-в

I. придев: пèк-а-о, пèк-л-а; пèк-л-о

II. придев: пèч-е-н, печ-è-н-а, печ-èn-о

Примедбе за овај раздео:

1. Друго пређашње може и скраћено гласити: *жсежах, течах*.

2. Глаголи *лећи* и *рећи* имају садашње вр. по првој и другој врсти.

3. Многи глаголи имају садашње вр. и зап. по другој врсти, н. п, *клећи*: *клекнем, маћи*: *макнем, пући*: *пукнем, црћи*: *цркнем*.

4. Глагол *моћи* кад је сложен с предлозима има уметак у првом лицу јед. сад. вр. е н. п. *поможем*. Такође има у II. пређ. вр. *могах* (м. *можах*).

ПЕТИ РАЗДЕО.

У овај раздео иду глаголи којима се основа свршује на *м, н*.

Основа: кун.

Инфинитив: кле-ти.

	Садање:	Запов.
јед. 1. кун-ê-м	—	
2. кун-ê-и	кун-и	
3. кун-ê	—	
множ. 1. кун-é-мо	кун-и-мо	
2. кун-é-те	кун-и-те	
3. кун-ѹ	—	

I. пређашње.

јед.	1. клѐ-х
	2. клѐ
	3. клѐ
множ.	1. клѐ-с-мо
	2. клѐ-с-те
	3. клѐ-ш-е

II. Пређашње.

кѹн-ијâ-х
кѹн-ијâ-ш-е
кѹн-ијâ-ш-е
кѹн-ијâ-с-мо
кѹн-ијâ-с-те
кѹн-ијâ-х-у

Прилог сад. кѹн-ѹћ-и

Прилог пређ. клѐ-вш-и, клѐ-в

I. Придев: клѐ-о клѐ-ла, клѐ-ло

II. Придев: клѐ-т, клѐ-т-а, клѐ-т-о

Примедбе за овај раздео.

1. Друго пређ. вр. може имати и скраћен облик: *куњак*.

2. Глагол *пети* има основу *пењ*: *пењем*, *пењак*, *пењући*, а кад је сложен с предлозима, онда има правилну основу.

3. Глагол *жети* има: *жњем*, *жсењем*, *жсањем*, *жсијевем* у сад. вр. а у неодређ. начину може гласити и *жњети*.

ШЕСТИ РАЗДЕО.

У овај раздео иду глаголи којима се основа свршује на самогласно, осим *р*.

Основа: *чу*.

Инфинитив: *чу-ти*.

	Сад.	Зап.
јед.	1. чѹ-ј-ѐ-м	—
	2. чѹ-ј-ѐ-ш	чѹ-ј
	3. чѹ-ј-ѐ	—
множ.	1. чѹ-ј-ѐ-мо	чѹ-ј-мо
	2. чѹ-ј-ѐ-те	чѹ-ј-те
	3. чѹ-ј-ѹ	—

I. Пређашње.

јед.	1. чѹ-х
	2. чѹ
	3. чѹ

II. Пређашње.

чѹ-ј-â-х
чѹ-ј-â-ш-е
чѹ-ј-â-ш-е

множ. 1. чѹ-с-мо

2. чѹ-с-те

3. чѹ-ш-е

чѹ-ј-а-с-мо

чѹ-ј-а-с-те

чѹ-ј-а-х-у

Прилог сад. чѹ-ј-ѹћ-и

Прилог пређ. чѹ-вш-и, чѹ-в

I. Придев: чѹ-о, чѹ-л-а, чѹ-л-о

II. Придев: чѹ-в-ен, чѹ-в-е-на, чѹ-в-е-но

Примедбе за овај раздео.

1. Глагол *знати* путем изједначивања има у сад. вр. *знам, знаш*. Тај глагол има облике и од основе *знад*: *знадем, знадох, знадијаш, знади, знађаш*.

2. Глагол *стати* има у сад. вр. *станем* и зап. *стани*.

3. Глагол *бити* (стар. сл. *быти*) има у сад. вр. *будем, запов. буди, прилогу сад. будући*. Ако је тај глагол сложен са *за, про* и *с*, онда има таке исте облике као и кад је прост, н. пр. *забудем пробудем*. Али сложен са *до*: *добити* и од њега сложени *задобити, придобити* имају правилно облике, н. пр. *задобијем*.

4. Глагол *ити* има основу *ид*: *идем, идући, иди, идех, идах, иђаш*, 5. Ако је глагол *ићи* сложен с предлогом, који се свршује на самогласно слово, онда се *и* у основи због зева претвара у *ј*, а *ј* са *д* слива у *ђ*, н. пр. *дођем* (м. *до—ид-е-м*, па онда *дојдем дођем*.)

6. Глагол *дети* (*дести*) има облике: *денем, дени, дех, девши, део, или дедем, дедох*.

СЕДМИ РАЗДЕО.

У овај раздео иду глаголи којима се основа свршује на самогласно *р*.

Основа: *мр*.Инфинитив: *мре-ти*.

Садашње.

Заповедно.

јед.

1. мр-ѐ-м

2. мр-ѐ-ш

3. мр-ѐ

множ. 1. мр-ѐ-мо

2. мр-ѐ-те

3. мр-ѹ

—

мр-й

—

мр-й-мо

мр-й-те

—

	I. Пређашње.	II. Пређашње.
јед.	1. мрè-х	мр-â-х
	2. мрê	мр-â-ш-е
	3. мрê	мр-â-ш-е
множ.	1. мрé-с-мо	мр-â-с-мо
	2. мрé-с-те	мр-â-с-то
	3. мрé-ш-е	мр-â-х-у

Прилог сад. мр-ýћи

Прилог пређ. мр-вш-и, мр-в.

I. Придев: мр-ьо, мр-ла, мр-ло

II. Придев. — ¹⁾

Примедбе за овај раздео: 1. Глагољ *трѣти* има облике: *трѣх*, *трѣ*, *трѣмо*; *трѣах*, *трѣаше*, у садањ. времену може гласити и *тарѣм*, *тарући*.

2. Глагол *зрѣти* има облике за сад. време осим трећег лица множине и по трећој врсти другог раздела, а сад. време од глагола *врѣти* мења се осим трећег лица множине само по трећој врсти другог раздела.

Друга врста.

У другу врсту иду глаголи, којима се основа неодређенога начина свршује на *ну*,

Основа: *тону*.

Инфинитив: *тòну-ти*

	Садашње.	Заповедно.
јед.	1. тòн-ê-м	—
	2. тòн-ê-ш	тòн-и
	3. тòн-é	—
множ.	1. тòн-ê-мо	тòн-и-мо
	2. тòн-ê-те	тòн-и-те
	3. тòн-û	—

¹⁾ Овај глагол нема тога облика, али га имају други н. п. застрт.

I. Пређашње.

- јед. 1. тòну-х
 2. тòнѹ
 3. тòнѹ
 множ. 1. тòну-с-мо
 2. тòну-с-те
 3. тòну-ш-е

II. Пређашње.

- тòњ-â-х
 тòњ-â-ш-е
 тòњ-â-ш-е
 тòн-â-с-мо
 тòњ-â-с-те
 тòњ-â-х-у

Прилог сад. тòн-ѹћ-и

Прилог пређ. тòнѹ-вш-и, тòнѹ-в

I. Придев: тòну-о, тòну-ла, тòну-ло

II. Придев: — ¹⁾

Примедба за ову врсту.

1. Који глаголи ове врсте пред наставком *ну* имају *к, г, з, с*, они у I. пређ. времену и у I. глаг. придеву одбацују наставак којим постаје основа на се у том облику изједначују с глаголима прве врсте и ти су им облици обичнији с основом тако окрњеном него с целом, н. п. *стигнути: стигох, стигао; забрекнути: забрехох, забрекао; огрезнути: огрезох, огрезао; покиснути: покисох, покисао.*

2. Који глаголи у основи пред наставком *ну* губе сугласно, тима се у првоне пређаш. времену повраћа то сугласно, н. п. *гинути: гибох, загрнути: загртох, откинути: откидох, прснути: прсекох.*

3. *венути* има у I. придеву: *увео, увела; прозукнути и скркнути* се само I. глаг. придев може бити без *ну*, н. п. *прозукла, скркло* се. Глаголи *иструнути* и *подбунути* јесу једини којима основа без *ну* има на крају самогласно па опет могу бити без *ну*, али и то само у I. придеву: *иструо, подбуо.*

Трећа врста.

У ову врсту иду глаголи којима се основа неодређенога начина свршује по јужном говору на *је*, по источном на *е*, по западном на *и*, н. п. *видје-ти, виде-ти* видити. Ова врста има два раздела.

¹⁾ Тога облика не може имати тај глагол, али га имају други, н. п. *затегнути: затегнут.*

ПРВИ РАЗДЕО.

У овај раздео иду глаголи, којима основа неодређенога начина служи за све облике.

Основа : *уме*.

Инфинитив. *уме-ти*.

Садашњи:		Заповедно.
јед.	1. <i>ûmê-м</i>	—
	2. <i>ûmê-ш</i>	<i>ûmê-ј</i>
	3. <i>ûmê</i>	—
множ.	1. <i>umé-мо</i>	<i>ûmê-ј-мо</i>
	2. <i>umé-те</i>	<i>ûmê-ј-те</i>
	3. <i>ûme-ју</i>	—
I. Пређашње,		II. Пређашње.
јед.	1. <i>ûme-х</i>	<i>ûми-ј-â-х¹⁾</i>
	2. <i>ûme</i>	<i>ûми-ј-â-ш-е</i>
	3. <i>ûme</i>	<i>ûми-ј-â-ш-е</i>
множ.	1. <i>ûme-с-мо</i>	<i>ûми-ј-â-с-мо</i>
	2. <i>ûme-с-те</i>	<i>ûми-ј-â-с-те</i>
	3. <i>ûme-ш-е</i>	<i>ûми-ј-â-х-у</i>

Примедба за овај раздео.

Осим овога глагола и његова сложенога *разумети* има само још *уговети*.

ДРУГИ РАЗДЕО.

У овај раздео иду глаголи којима основа садашњег времена постаје наставком *и*.

Основа за сад. вр. *види*.

Основа за неодр. *виде*.

Садашње.		Заповедно.
јед.	1. <i>вѣдѣ-м</i>	—
	2. <i>вѣдѣ-ш</i>	<i>вѣд-и</i>
	3. <i>вѣдѣ</i>	—

¹⁾ по јужном говору.

множ. 1. вѣдѣ-мо
2. вѣдѣ-те
3. вѣдѣ

вѣд-и-мо
вѣд-и-те
—

I. Пређашње.

јед. 1. вѣде-х
2. вѣде
3. вѣде

II. Пређашње.

вѣдѣ-а-х
вѣдѣ-а-ш-е
вѣдѣ-а-ш-е
вѣдѣ-а-с-мо
вѣдѣ-а-с-те
вѣдѣ-а-х-у

множ. 1. вѣде-с-мо
2. вѣде-с-те
3. вѣде-ш-е

Прилог сад. вѣд-ѣ-и

Прилог пређ. вѣдѣ-вш-и, вѣдѣ-в.

I. Придев: вѣде-о, вѣде-ла, вѣде-ло

II. Придев: вѣдѣ-е-н, вѣдѣ-е-на, вѣдѣ-е-но

Примедбе за овај раздео.

1. Кад непчано слово стоји пред наставком којим постаје основа за неодређени начин, онда се тај наставак е мења у а н. пр. бежа-ти (место беже-ти) блејати, клечати, режати, пишати, лежати, кричати.

2. Глагола *хотети* мења се садашње време осим 3. лица множине по нетој врсти другом разделу. Треће лице множине гласи *хоће* и правилно *хоте* или скраћено *те*. Остали облици гласе: *хотећи, хотех, хоћаш, хотевши, хотео, хотела; хтех, шћаш, хтео хтедох, шћадијаш*.

3. Глагол *млети* има: *мељем, мељући, мељаш, млевен, млех; млевши, млео, млела*.

4. Глагол *спати* прешао је из 5. врсте у ову и има: *спим, спећи*.

5. Глагол *стајати* има у сад. вр. *стојим стојећи*.

6. Глагол *видети* има у зап. нач. и *виђи*.

7. Глаголи којима се наставак од основе неодређенога начина претворио у а имају II. глагол. придев без уметка е н. п. *држа-н* или са наставком *т држа-т*.

8. Од основе *мни* имамо ове облике: *мњаш, мнидијаш, млим, мљаш млидијаш, мнијаш*.

Четврта врста.

У ову врсту иду глаголи, којима се основа неодређенога начина свршује на *и*.

Основа: *носи*.

Инфинитив. *носи-ти*.

	Садашње,	Заповедно.
јед.	1. нѡсѣ-м	—
	2. нѡсѣ-ш	нѡси
	3. нѡсѣ	—
множ.	1. нѡсѣ-мо	нѡси-мо
	2. нѡсѣ-те	нѡси-те
	3. нѡсѣ	—
	I. Пређашње.	II. Пређашње.
јед.	1. нѡси-х	нѡш-ѧ-х
	2. нѡсѣ	нѡш-ѧ-ш-е
	3. нѡсѣ	нѡш-ѧ-ш-е
множ.	1. нѡси-с-мо	нѡш-ѧ-с-мо
	2. нѡси-с-те	нѡш-ѧ-с-т-е
	3. нѡси-ш-е	нѡш-ѧ-х-у

Прилог сад. нѡс-ѣћ-и

Прилог пређ. нѡсѣ-вш-и, носѣ-в

I. Придев: нѡси-о, нѡси-ла, нѡси-ло

II. Придев: нѡш-е-н, нѡш-е-н-а, нѡш-е-но

Примедба за овај разред.

У глагола који пред наставком *и* у основи имају *ј* и пред њим *о* отпада у запов. начину не само наставак *и* којим постаје тај облик него и *и* од основе бројити: број, дојити: дој, кројити: крој.

Пета врста.

У ову врсту иду глаголи, којима се основа неодређенога начина свршује на *а*. Ова врста има три дела:

ПРВИ РАЗДЕО.

У овај раздео иду глаголи којима основа неодре-
ђенога начина служи за све облике.

Основа: *чува*.

Инфинитив. *чува-ти*.

	Садашње.	Заповедно.
јед.	1. чѹвѧ-ш	—
	2. чѹва-ш	чѹвѧ-ј
	3. чѹвѧ.	—
множ.	1. чѹвѧ-мо	чѹвѧ-ј-мо
	2. чѹвѧ-те	чѹвѧ-ј-те
	3. чѹва-ј-ѹ	—
	I. Пређашње.	II. Пређашње.
јед.	1. чѹва-х	чѹвѧ-х
	2. чѹва	чѹвѧ-ш-е
	3. чѹва	чѹвѧ-ш-е
множ.	1. чѹва-с-мо	чѹвѧ-с-мо
	2. чѹва-с-мо	чѹвѧ-с-те
	3. чѹва-ш-е	чѹвѧ-х-у

Причог сад. чѹва-ј-ѹћ-и

Прилог пређ. чѹвѧ-вѣ-и, чѹвѧ-в

I. Придев: чѹва-о, чѹва-ла, чѹва-ло

II. Придев: чѹвѧ-н, чѹвѧ-на, чѹвѧ-но

Примедбе за овај раздео.

1. Глагол *имати* прави облике и од основе *имад*: *имадем*, *имадох*, *имадијаш*, *имађаш*.

2. у II. глаг. придев место наставка *и* може се чути и на-
ставак *т н. п. чуват*.

ДРУГИ РАЗДЕО.

У други раздео иду глаголи којима се основа за
садашње време свршује на *и*.

Основа за сад. вр. *писи*.

Основа за неодр. нач. *писа*.

	Садaшње.	Заповедно.
јед.	1. пѣш-ѣм	—
	2. пѣш-ѣш	пѣш-и
	3. пѣш-ѣ	—
множ.	1. пѣш-ѣмо	пѣш-и-мо
	2. пѣш-ѣте	пѣш-и-те
	3. пѣш-ѹ	—
	I Пређашње.	II. Пређашње.
јед.	1. п са-х	пѣсѣ-х
	2. пѣса	пѣсѣ-ш-е
	3. пѣса	пѣсѣ-ш-е
множ.	1. пѣса-с-мо	пѣсѣ-с-мо
	2. пѣса-с-те	пѣсѣ-с-те
	3. пѣса-ш-е	пѣсѣ-х-у

Прилог сад. пѣш-ѹћ-и

Прилог пређ. пѣсѣ-вш-и, пѣсѣв

I. Придев: пѣса-о, пѣса-ла, пѣса-ло

II. Придев: пѣсѣ-н, пѣсѣ-на, пѣсѣ-но.

Примедбе за овај раздео.

1. Има неколико глагола који могу бити и у овом разделу и у првом: гибати, зазивати, зидати, јалакати, пљескати, теати чалакати, дремати, заимати, купати сипати, затапати, сисати, потапсати, стасати, типсати, скитати се, шетати се, дихати, духати, њихати, пухати.

2. У глагола *ткати* кад иде по овом разделу онда *т* отпада у сад. времену: *чеш. чеш.* Овај глагол мења се и по првом и трећем разделу 5. врсте.

3. II. глаг. придев може имати наставак и *т. писат.*

4. Глагол *клати* има основу за сад. време *коли.*

5. *Дрктати* или *држтати* предази и у други раздео треће врсте.

6. За глагол *хотети* казано је већ у трећој врсти другога раздела.

ТРЕЋИ РАЗДЕО.

У трећи раздео иду глаголи, којима основа за садашње време нема раздела.

Основа за сад. време *бер.*

Основа за неодр. начин: *бра.*

	Садашње.	Заповедно.
јед.	1. бѣр-ѣ-м	—
	2. бѣр-ѣ-ш	бѣр-и
	3. бѣр-ѣ	—
множ.	1. бѣр-ѣ-мо	бѣр-и-мо
	2. бѣр-ѣ-те	бѣр-и-те
	3. бѣр-ѣ	—
	I. Пређашње.	II. Пређашње.
јед.	1. бра-х	бра-х
	2. бра	бра-ш-е
	3. бра	бра-ш-е
множ.	1. бра-с-мо	бра-с-мо
	2. бра-с-те	бра-с-те
	3. бра-ш-е	бра-х-у

Прилог сад. бѣр-ѣ-и

Прилог пређ. бра-в-и, бра-в

I. Придев: бра-о, бра-ла, бра-ло

II. Придев: бра-н, бра-на, бра-но

Примедба за овај раздео.

1. Глагол *ковати* има сад. вр. *кујем* и *ковем*, *гнати*: *жснем* и *ренем*, а и по првом разделу: *гнам*.

2. Гдекоји глагол може имати II. пређ. време и од основе *кака* је у сад. времену: *зовијаш*.

3. Други глаголски придев има и наставак *т. коват*.

Шеста врста.

У шесту врсту иду глаголи којима се основа неодр. начина свршује на *ова*, *ева* или *ива*.

Основа: *купова* и *купу*.

	Садашње,	Заповедно.
јед.	1. кѣпу-ј-ѣ-м	—
	2. кѣпу-ј-ѣ-ш	кѣпу-ј
	3. к пу-ј-ѣ	—

множ. 1. кѹпу-ј-ѣ-мо
2. к пу-ј-ѣ-те
3. кѹпу-ј-ѹ.

јед. 1. купѡва-х
2. кѹпов
3. кѹповѧ

множ. 1. купѡва-с-мо
2. купѡва-с-те
3. купѡва-ш-е

кѹпѹ-ј-мо
кѹпѹ-ј-те
—

II. Пређашње.

кѹповѧ-х
кѹповѧ-ш-е
кѹповѧ-ш-е

кѹповѧ-с-мо
кѹповѧ-с-те
кѹповѧ-х-у

Прилог сад. кѹпу-ј-ѹћ-и

Прилог пређ. купѡвѧ-вш-и, купѹвѧв

I. Придев: кѹпова-о, кѹповѧ-ла, кѹповѧ-ло

II. Придев: кѹповѧ-н, кѹповѧ-на, кѹповѧ-но

Примедба за ову врсту.

У II. придеву може се чути и наставак т. н. н. куповат.

б.) Снрезање без уметка.

Овамо	иду	само:	јѣ-с-а-м	дѧ-м	ѡје-м ¹⁾
			јѣ-си	дѧ-ш	ѡје-ш
			јѣс-т	дѧ	ѡје
		мн.	јѣс-мо	дѧ-мо	ѡје-мо
			јѣс-те	дѧ-те	ѡје-те
			јѣс-у	дѧ-дѹ	ѡ-ј-ѹ

Ова три глагола само у сад. времену немају уметка и по том спадају овамо.

О сложеним глаголским облицима.

а.) За радно стање.

1.

Будуће време постаје кад се глагол узме у неодређеном начину пак му се дода садашње време од глагола *хотети*, н. п.

Хоћеш поћи, ал' ћеш грдно проћи. —

Бог ће дати, те ће добро бити. —

¹⁾ по јужном говору.

Кад овако скраћено садашње време од *хотети* дође одмах за глаголом, онда се у глагола наставак *ти* изостави, пак се остало састави уједно са садашњим вр. од *хотети*, н. п. *хвалићу, плешћу*. Само у оних глагола који се у неодређеном нач. свршују на *ћи*, остаје у овоме догађају у будућем времену начин неодређени цео, н. п. *рећи ћу, доћи ћу*.

2.

Прво сложено пређашње вр. постаје кад се првome глаголском придеву дода од *бити* садашње несвршено време *јесам* или *сам*, н. п.

Јед. 1. чљо (чљла, чљло) сам

2. чљо („ „) си

3. чљо („ „) је

мн. 1. чљли (чљле, чљла) смо

2. чљли („ „) сте

3. чљли („ „) су

3.

Друго сложено пређашње вр. постаје кад се првome глаголском придеву дода од *бити* друго пређашње *бех* или *бејаш*, или сложено пређашње прво *био сам*, н. п. *бесмо сели*, или *бејасмо сели* или *били смо сели*.

4.

За погодбено се узима први глаголски придев са I. пређ. временом од *бити* (јесам), само што се онда у 3. лицу множ. не говори *бише*, него само *би*, н. п.

Јед. 1. певао (певала, певало) бих

2. „ „ „ би

3. „ „ „ би

Мн. 1. певали (певале, певала) бисмо

3. „ „ „ бисте

3. „ „ „ би

5.

За 3. лице јед. и мн. у запов. начину узима се 3. лице садашњег вр. с речју *нека* или *нек*, н. п. *нек пева, нека играју*.

б.) За трпно стање.

1.

Неодређени начин постаје кад се од онога глагола од којег се хоће да добије неодређени начин у трпном стању узме II. глаголски придев уз *бити*, н. п. *бити хваљен*.

2.

Садашње време постаје кад се уз сад. време од *бити* дода II. придев глаголски од онога глагола, од којег се хоће да начини садашње време у трпном стању, н. п. *хваљен сам, будем хваљен*.

3.

Прво пређашње постаје кад се уз прво пређашње од глагола *бити* дода II. глаг. придев од онога глагола, од којег се хоће да начини прво пређашње н. п. *бих хваљен*.

4.

Друго пређашње време постаје кад се уз друго пређ. од глагола *бити* дода други придев од глагола, од којег се хоће да начини друго пређ. н. п. *бејаш хваљен*.

5.

Прво пређашње сложено постаје кад се уз прво пређашње сложено од глагола *бити* дода II. глаголски придев од глагола, од кога се хоће да начини прво пређ. сложено н. п. *био сам хваљен*.

6.

Време будуће постаје кад се уз будуће време од глагола *бити* дода II. глаг. придев од глагола од којег се хоће да начини будуће време, н. п. *бићу хваљен*.

7.

Начин заповедни постаје кад се уз начин заповедни од глагола *бити* дода П. глаголски придев од глагола, од којег се хоћа да добије заповедни начин, н. п. *буди хваљен*.

8.

Начин погодбени постаје кад се уз начин погодбени од глагола *бити* дода П. придев од глагола, од којег се хоће да добије начин погодбени, н. пр. *био би хваљен*.

Д О Д А Т А К. ¹⁾

1.

Поређење.

Придеви у поређењу добијају на своје основе наставак који показује поређење, па на основу каква тада буде, долазе наставци за падеже, и то онаки каки су у придева сложених. Тројак је сада наставак којим постају основе за поређење:

1. *ј*; тај наставак добијају ови придеви, и то:

а.) уз целу основу: *бео, бесан, благ, брз* и т. д.

б.) уз основу без крајњег гласа: *гладак, жидак, кратак* и т. д.

в.) уз основу без два крајња гласа: *висок, дебео, дубок* и т. д.

2. *ш*; тај наставак добијају ова три придева: *лак, лакши, леп: лепши, мек: мекши*.

¹ Ово што је у додатку не припада облицима, него које науци о постајању речи које науци о реченицама, али је нужно да ово ученици у првом разреду знају, за то смо као додаток на крају „Облика“ и додали.

3. *иј*; неки придеви добијају овај наставак и то уз целу основу: *славан*: *слаенији*, *крупан*: *крупнији*, *паметан*: *паметнији*, *побожан*: *побожнији*, и т. д.

Придеви *добар*, *зао*, *велик*, *мали* имају други ред поређења од других корена: *бољи*, *гори*, *већи*, *мањи*.

Место *дужи* говори се и *дуљи*, а место *лакши*: *лагљи*; према томе има *претио*, *претљи*.

Од старог придева *грд*, који се сада не говори, има још у поређењу *грђи*, којим се замењује у поређењу придев *грдан*, који је и сам постао од онога старог.

Кад се пред овако упоређене придеве метне *нај*, онда постаје трећи ред поређења, н. п. млад, млађи, најмлађи, и т. д.

2.

Све речи по ономе што значе или су *имена* или *глаголи* или *речце*.

Имена се мењају по падежима (склањање); глаголи се мењају по начинима временима и лицима (спрезање); а речце се не мењају никако.

3.

Имена су или *именице* или *придеви* или *бројеви* или *заменице*.

Б р о ј е в и.

Бројеви су или *прости* или *редни*.

Прости.

1. један, једна, једно
2. два, две, два,
3. три,
4. четири,
5. пет,
6. шест,
7. седам,
8. осам,

Редни,

- први, -а, -о,
- други, -а, -о,
- трећи, -а, -е,
- четврти, -а, -о,
- пети, -а, -о,
- шести, -а, -о,
- седми, -а, -о,
- осми, -а, -о,

9. девет,	девети,-а,-о,
10. десет,	десети,-а -о,
11. једанаест,	једанаести,-а,-о,
12. дванаест,	дванаести,-а,-о,
19. деветнаест,	деветнаести,-а,-о,
20. двадесет,	двадесети,-а,-о,
90. деведесет,	деведесети,-а,-о,
100. сто,	—
101. сто и један,	сто први
200. двеста,	—
300. триста,	—
400. четири стотине,	—
500. пет стотина,	—
1000. хиљада,	—
3000. три хиљаде,	—
5000. пет хтљада,	—
1.000000. хиљада хиљада, (милијун.)	—

4.

Речце су или *прилози* или *предлози* или *савези* или *усклици*.

П р е д л о з и.

С другим падежем слажу се ови предлози: *без, близу, више, врх* (сврх, саврх), *до, из, иза, изван, између, изнад, испод, испред, код, крај* (накрај, покрај, украј), *место, након* (наком), *насред* (посред, усред), *ниже, од, око* (около), *осим, поред, после, преко, пре, ради*, (заради, поради), *уочи, чело*.

С трећим падежем слаже се *к* (ка).

С четвртим слажу се ови: *кроз, мимо, низ, уз*.

Са седмим слажу се: *при* и *према*.

С другим и са шестим слаже се: *с* или *са* или *су*.

С четвртим и са шестим слажу се: *за, међу, над, под, пред*.

С четвртим и са седмим слажу се: *на, о, по, у* (вѣ).

Примедба, *Са* кад значи *због, за*, показујући вреле, и *у* (оу) кад значи *код*, слажу се с другим падежом.

С а в е з и.

Савези везују две речи или две реченице. Савези су ови: *и, те, тер, па, такође, такођер, не само — него и, ни—ни, или, јали, или—или, премда, анопрем, ако и, макар, да, па, те, дакле, а, нити, него, опет, ипак* и т. д.

П р и л о з и.

Прилози показују или место или време или начин н. п.

место: *где, овде, онде, ту* и т. д.

време: *кад, тад, сад, данас* и т. д.

начин: *како, тако, српски, јуначки* и т. д.

У с к л и ц и.

У склици су гласови којима казујемо осећања, н. п. *а! ала! да! о! море! јао! леле! куку! —* или су гласови којима подражавамо природи: *луп! дан! пљус! бућ! прас! цмок!*

П О Г Р Е Ш К Е.

На страни 5. место „за које има ових 30 гласова“ треба да је: „за које има ових 30 слова.“

На страни 9. под 5. место *з и з* треба да је *з и њ*.

На страни 11 под 1) место „*потпуно*“ треба да је „*потпуним*.“

На страни 18. под 4. место „у првом падежу акцента“ треба да је: „у првом падежу ' акцента.“

